

УДК 378.147.016:7]:373.3.011.3-051

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2024.4.18>

Ольга ШЕСТОБУЗ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, Україна, 58012

ORCID: 0000-0001-7268-8316

Бібліографічний опис статті: Шестобуз, О. (2024). Формування художньої культури майбутніх учителів початкових класів засобами образотворчого мистецтва. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 109–113, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.4.18>

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті проаналізовано особливості формування художньої культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва. Художня культура особистості є носієм певної системи соціальних та індивідуальних цінностей, які становлять зміст виховання та формуються під його потужним впливом. Обґрунтовано, що серед особливостей формування художньої культури вагомим є опанування образотворчого мистецтва, що має здатність розвивати у майбутніх учителів художнє мислення, зорову пам'ять, творчу уяву, образотворчі здібності, просторові уявлення та ін. Відповідно, зазначене сприяє навчанню основам образотворчої грамоти, формуванню вмінь використовувати виразні засоби живопису, графіки, ліплення, декоративно-прикладного мистецтва тощо.

Розкрито, що формування художньої культури майбутніх учителів початкової школи найбільш повно та послідовно здійснюється у процесі вивчення навчальних дисциплін художньо-естетичного циклу. Образотворча діяльність майбутніх учителів під час опанування предметів художньо-естетичного циклу характеризується використанням різноманітних навчальних завдань образотворчого характеру, застосуванням нетрадиційних художніх технік і матеріалів, використанням інформаційно-комунікаційних технологій у процесі реалізації творчих здобутків, створенням творчої атмосфери, доброзичливості та об'єктивності при оцінюванні результатів образотворчої діяльності, організацією творчих конкурсів, свят, зустрічей, виставок практичних робіт, екскурсій, науково-дослідницьким пошуком при написанні наукових робіт та ін., має важливий вплив на розвиток художньої культури, творчості, формування самосвідомості особистості.

Ключові слова: художня культура, образотворче мистецтво, вчитель початкових класів, засоби образотворчого мистецтва.

Olha SHESTOBUZ

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department Pedagogy and Methods of Primary Education, Yuri Fedkovych Chernivtsi National University, Kotsiubynsky str., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58012

ORCID: 0000-0001-7268-8316

To cite this article: Shestobuz, O. (2024). Formuvannya khudozhn'oyi kul'tury maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv zasobamy obrazotvorchoho mystetstva [Formation of artistic culture of future primary school teachers by means of visual arts]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 109–113, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.4.18>

FORMATION OF ARTISTIC CULTURE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS BY MEANS OF VISUAL ARTS

The article analyzes the peculiarities of the formation of the artistic culture of future primary school teachers by means of visual arts. The artistic culture of the individual is the carrier of a certain system of social and individual values, which constitute the content of education and are formed under its powerful influence.

It is substantiated that fine art reveals the peculiarities of the aesthetic attitude of the individual to the surrounding reality. Among the peculiarities of the formation of artistic culture, the mastery of visual arts is important, which has the ability to develop artistic thinking, visual memory, creative imagination, visual abilities, spatial representations, etc. in future teachers. Accordingly, the mentioned contributes to learning the basics of visual literacy, the formation of skills to use expressive means of painting, graphics, sculpting, decorative and applied arts, etc.

It was revealed that the formation of the artistic culture of future primary school teachers is most fully and consistently carried out in the process of studying the educational disciplines of the artistic-aesthetic cycle. The artistic activity of future teachers during the mastery of subjects of the artistic and aesthetic cycle is characterized by the use of various educational tasks of an artistic nature, the use of non-traditional artistic techniques and materials, the use of information and communication technologies in the process of realizing creative achievements, the creation of a creative atmosphere, benevolence and objectivity when evaluating the results of artistic activity, organizing creative competitions, holidays, meetings, exhibitions of practical works, excursions, scientific research when writing scientific works, etc., has an important impact on the development of artistic culture, creativity, and the formation of self-awareness of an individual.

Key words: artistic culture, fine art, primary school teacher, means of fine art.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі майбутній учитель початкових класів повинен володіти глибоким усвідомленням, особистісно орієнтованим підходом, творчим ставленням, інноваційними педагогічними технологіями у процесі опанування художньо-естетичних навчальних дисциплін.

Методика навчання мистецької освітньої галузі спрямовується на активне застосування розвивальних і виховних можливостей художньої культури. Художню культуру називають складовою духовної культури суспільства, завдяки якій відбувається опанування естетично прекрасного. Відповідно, образотворче мистецтво є основою художньої культури, в якому майстри різних видів образотворчого мистецтва, створюючи художній образ відображають навколишню дійсність та основні ознаки естетичного ставлення до світу. Образотворче мистецтво базується на здатності особистості до творчого розвитку, виховання художньо-естетичного смаку при дотриманні законів краси.

Художня культура є сукупністю духовних і матеріальних цінностей, які властиві певному суспільству, є комплексом соціальних явищ, які протиставляються природі. Значущими виступають характер і масштаби впливу власне культури на життя певного суспільства, оскільки сучасне розуміння сутності художньої культури відрізняється від традиційних уявлень і від одного з визначень культури як сукупності пам'яток культури.

У професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів поєднуються освітні та художні можливості, містяться різноманітні культурні складові: види художньої культури, цінності суспільства, художня свідомість, традиції та звичаї українського народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень сучасної науки виокремлюються проблеми художнього та естетичного розвитку, духовних і світоглядних потреб особистості, її роль у суспільстві. Так, особлива увага приділяється формуванню культури особистості в освітньому процесі у працях уче-

них І. Беха, Г. Костюка, І. Зязюна, О. Савченко, Л. Хомич, Т. Яценко та інших.

У працях науковців Г. Падалки, В. Рибалки, С. Сисоєвої, О. Щолокової та інших окреслені питання формування художньої культури майбутніх учителів, суть та особливості художньої культури як складової духовної культури особистості, взаємозв'язки та форми творчого розвитку.

Дослідниками С. Коновець, М. Лещенко, Л. Масол, О. Рудницькою та іншими висвітлювалися окремі аспекти проблеми формування світогляду особистості засобами образотворчого мистецтва, специфіка та закономірності вивчення унікальності та індивідуальності образотворчого мистецтва як засобу художньо-естетичного опанування навколишньої дійсності, що надає змогу ґрунтовніше розкрити проблему дослідження.

Мета статті – обґрунтувати особливості формування художньої культури майбутніх учителів початкових класів засобами образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Важливий вплив на майбутніх учителів початкових класів здійснює образотворче мистецтво. Метою художнього виховання через сприймання творів образотворчого мистецтва, практичну художню діяльність є формування у студентів особистісно-ціннісного відношення до образотворчого мистецтва, розвиток загальних та спеціальних здібностей, художньо-образного мислення, виховання потреб і здатності до художньої, творчої самореалізації та самовдосконалення.

Під час формування художньої культури особистості у процесі опанування теорії та методики навчання мистецької освітньої галузі важливе значення має набуття вмій і навичок до естетичного сприймання навколишнього світу.

Розглядаючи педагогічні умови як фактори, що забезпечують успішне навчання, підготовку студентів до педагогічної діяльності у початковій школі, виокремлюють єдність завдань і змісту підготовки, використання інтерактивних форм, методів і засобів, забезпечення моти-

вації, сприятливої атмосфери, матеріально-технічного оснащення освітнього процесу.

Серед педагогічних умов формування художньої культури майбутніх учителів початкових класів засобами образотворчого мистецтва відзначимо:

- удосконалення навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів з використанням міжпредметних зв'язків;

- формування знань, вмінь і навичок художньо-естетичного сприймання творів образотворчого мистецтва;

- дотримання особистісно-орієнтованого підходу та суб'єкт-суб'єктних відносин під час спілкування викладачів і студентів в освітньому процесі;

- врахування певного рівня розвитку художньої культури майбутнього вчителя початкових класів, виховання творчого відношення студентів до образотворчої діяльності у різних видах.

Реалізація педагогічної умови формування художньої культури майбутніх вчителя початкових класів засобами образотворчого мистецтва – удосконалення навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів з використанням міжпредметних зв'язків – забезпечується спеціально організованою навчальною діяльністю під час вивчення теорії та методики навчання мистецької освітньої галузі.

Фундаментальною основою у структурі педагогічної освіти виокремлюється мета, завдання, зміст навчального матеріалу, а в освітньому процесі відбувається організація опанування теоретичними знаннями та практичною діяльністю, здійснення діагностики особливостей освітнього процесу, керування засвоєнням навчального матеріалу, використання традиційних та інноваційних форм і методів навчання.

Підготовка майбутніх учителів початкових класів у сфері художньої освіти ґрунтується на таких завданнях: оволодіння теоретичними знаннями, практичними вміннями та навичками у процесі вивчення теорії та методики навчання мистецької освітньої галузі; формування мотиваційно-ціннісного відношення до навчання, розвиток образного мислення; здобуття вмінь і навичок використовувати у практичній діяльності художні техніки та матеріали; здійснювати самостійну освітню діяльність з образотворчого мистецтва (Рудницька, 1998).

Успішність у реалізації педагогічної умови – формування знань, вмінь і навичок художньо-естетичного сприймання творів образотворчого мистецтва полягає в цілісному сприйнятті художніх творів, об'єктів і явищ навколишньої дійсності, що має підкріплюватися естетичними враженнями від побаченого. Під час есте-

тичного сприймання у свідомості відтворюється зміст творів образотворчого мистецтва, а процес спільної участі є важливим у відтворенні художніх образів, співставлення побаченого з набутим досвідом. Зазначені аспекти доцільно забезпечити через зміст навчального матеріалу, його логічну послідовність, сприяти ґрунтовності сприйняття та художньо-естетичного відтворення світу.

Майбутній учитель початкових класів має усвідомлювати суть художньо-естетичного втілення ідей навколишнього світу, що є вагомим в освітньому процесі. Зміст, методи та засоби навчання відображаються в системі художньо-естетичної діяльності та ціннісних відносин, можуть передавати значимість мистецької культурної спадщини суспільства в індивідуальні риси, смаки, потреби, погляди особистості.

Дотримання особистісно-орієнтованого підходу та суб'єкт-суб'єктних відносин під час спілкування викладачів і студентів в освітньому процесі відбувається під час гармонійного розвитку загальнокультурних, психолого-педагогічних і методичних знань, умінь, способів діяльності, посилення професійної спрямованості, забезпечення фундаментальності базової підготовки завдяки нормативним стандартам, зміні об'єктів моніторингу, створення умов для педагогічної освіти.

Важливим є дотримання чіткого формулювання пізнавальних завдань, які можуть мати проблемний характер, спонукати до активності, прояву творчого мислення, пошуку нових знань і способів діяльності, не потрібно створювати змагань на швидке виконання навчальних завдань, навчати студентів дотримуватися самоконтролю, здійснювати самоаналіз та самооцінювання (Рудницька, 1998).

Під час дотримання особистісно-орієнтованого підходу ефективність навчання визначається обсягом знань, оволодіння практичними вміннями та навичками, які отримують студенти, а також участю у здобутті цих знань. Навчання у системі традиційних занять, яке будується на особистісно-орієнтованій взаємодії, є оптимальним в освітньому процесі, передбачає врахування індивідуального підходу до кожного студента, сприяє стимулюванню пізнавальної активності, визначенню шляхів для отримання ґрунтовних знань, умінь і навичок.

Згідно з педагогічною умовою – врахування певного рівня розвитку художньої культури майбутнього вчителя початкових класів, виховання творчого відношення студентів до образотворчої діяльності у різних видах – необхідним є урізноманітнення змісту навчального матеріалу з теорії та методики навчання мистецької освітньої галузі, вивчення студентами

видів і жанрів образотворчого мистецтва, ознайомлення з творчістю видатних художників, аналіз особливостей образотворчої діяльності та художніх стилів тощо.

У процесі аналізу творів образотворчого мистецтва перевага надається характеристикам, зокрема: естетичному ступеню твору, специфіці створення з технічного боку художніх творів. Вибір засобів виразності з образотворчого мистецтва: ліній, штрихів, кольору, об'єму тощо базується на втіленні світоглядних і художньо-естетичних ідей певної епохи через особистісний характер інтерпретації. Вказані особливості потрібно враховувати під час відвідування музеїв і творчих виставок художників.

Ознайомлення з живописними, графічними, скульптурними творами, виробами декоративно-прикладного мистецтва в музеях є вагомим у формуванні вмінь і навичок сприймання художніх творів, розвитку естетичної спостережливості навколишньої дійсності (Коновець, 2000).

Результат екскурсій, споглядання мистецьких надбань у музеях і виставкових залах втілюється у створенні ескізів, замальовок від сприймання творів образотворчого мистецтва, у висловлюваннях про власні враження, рівень майстерності художників, реалістичність у відтворенні навколишньої дійсності. Завдання у навчанні студентів сприймати художні твори визначається тим, що основна увага надається аналізу творів образотворчого мистецтва, їхній характеристиці під час обговорення, дотриманню певних вимог у сприйманні художніх творів.

Серед вимог до ефективної організації сприймання студентами творів образотворчого мистецтва виокремлюються зовнішні умови, свідоме налаштування на споглядання мистецького твору та власна інтерпретація змісту сприйнятого в творі. Зовнішні умови сприяють відтворенню глибинного сприймання твору образотворчого мистецтва, здатності підібрати найбільш сприятливий фон і кольори у творі, чітко розташування елементів твору, а специфіка творчості художника не має змоги впливати на особливості споглядання та сприймання творів образотворчого мистецтва. Зазначеному сприяють організації виставок художніх творів і виробів в приміщеннях закладів освіти.

Важливим також є налаштування на споглядання творів образотворчого мистецтва, що базується на аспектах психологічного та естетичного враження особистості від побаченого, впливу на відчуття, особливості активізації індивідуального досвіду, цілеспрямованого сприймання елементів та в цілому художнього твору.

Під час сприймання творів образотворчого мистецтва важливими є оцінка та інтерпретація змісту художнього твору. Майбутнім вчителям

необхідно мати вміння налаштовувати учнів на споглядання, висловлювати емоційну оцінку сприймання твору образотворчого мистецтва, оскільки емоційно-чуттєва сфера є основою у втіленні художнього образу у творах.

Серед навчально-виховних завдань важливими є організація ефективних умов для емоційно-чуттєвого сприймання художніх творів. У процесі організації сприймання творів образотворчого мистецтва необхідним є визначення засобів виразності, які властиві конкретному виду образотворчого мистецтва та творчому задуму художника у створенні твору (Коновець, 2000).

Підвищення індивідуально-культурного рівня, втілення нових ідей і задумів у майбутніх педагогів відбувається під час взаємодії з художніми творами, які сприяють переосмисленню сприймання художніх надбань від просто споглядання до ґрунтовного осмислення та свідомого засвоєння виразних засобів у творах образотворчого мистецтва.

Майбутніми вчителями початкових класів повинен усвідомлюватися зміст творів образотворчого мистецтва, бути зрозумілими почуття, задуми, переживання художника, які виявляються у художніх творах та власні асоціації. В уяві мистецька символіка може набувати конкретного художнього образу. У творах образотворчого мистецтва розкривається індивідуальність майстра, його потреби та внутрішні переживання, що впливає на активізацію та усвідомлення студентами власних емоцій і почуттів.

Зміст практичної діяльності сприяє осмисленню суті та цілісності виконання навчальних завдань, у результаті виокремлюється естетичне сприймання навколишньої дійсності. На сучасному етапі в освітньому процесі важливими є особливості інтеграції видів образотворчого мистецтва завдяки різним факторам їх сприймання. Вагомою умовою є оволодіння майбутніми вчителями початкових класів художніми вміннями та навичками у практичній діяльності, розвиток їхньої творчої уяви у процесі сприймання творів образотворчого мистецтва.

Удосконаленню художньо-естетичного осмислення творів образотворчого мистецтва сприяє їх інтеграція, поєднання характерних ознак різних видів. Важливим є естетичне сприймання, завдяки якому студент може проникати у суть образотворчого мистецтва, опанувати образотворчу грамоту, різноманітні властивості, види та жанри образотворчого мистецтва, виявляти специфічні взаємозалежні зв'язки між видами образотворчого мистецтва.

Сучасним підходом є застосування засобів образотворчого мистецтва у процесі впливу на

емоційну сферу особистості майбутніх педагогів, формування їхніх уявлень про цілісність об'єктів і явищ у навколишній дійсності. Важливим при цьому є принцип синтезу у процесі побудови художньо-естетичного сприйняття творів образотворчого мистецтва.

Інтеграція взаємозв'язків різних навчальних дисциплін є вищим ступенем поєднання різних видів мистецтв в єдине ціле, що базується на характері взаємодії. Принцип синтезу в освітньому процесі охоплює ґрунтовне усвідомлення змісту під час засвоєння теоретичного матеріалу з образотворчого мистецтва та формування практичних умінь та навичок в образотворчій діяльності. Зважаючи на специфіку діяльності вчителів початкових класів, значно сприяє ефективному процесу сприйняття творів образотворчого мистецтва, використання особливостей взаємозв'язку живописних і графічних творів, виробів скульптури та декоративно-прикладного мистецтва, архітектурних споруд і пам'яток тощо.

Під час сприйняття студентами образотворчих творів різних видів і жанрів усвідомлюється та перевтілюється побачене у спроможність спостерігати за змістом художніх творів, кольорами та їх відтінками у творах майстрів. Власними враженнями можна поділитися в ескізах, замальовках, висловлюваннях, віршах тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, художньо-есте-

тичне виховання є складовою частиною освітнього процесу, безпосередньо спрямовується на: формування спроможності сприймати та перетворювати навколишню дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності; розуміти й оцінювати прекрасне в мистецтві, творчості, житті та праці; розвивати здатність виокремлювати прекрасне для повноцінного сприймання та розуміння прекрасного; володіти знаннями, системою художньо-естетичних уявлень, поглядів, ідеалів, які є основою формування художньо-естетичних цінностей.

Доцільно виокремити такі організаційні форми формування художньої культури майбутніх учителів початкових класів засобами образотворчого мистецтва: використання інноваційних педагогічних технологій, застосування дистанційного навчання, елементів науково-дослідної діяльності на засадах педагогіки партнерства, опрацювання літератури з теорії та методики формування художньої культури тощо. Ефективна реалізація у професійній діяльності творчих можливостей майбутніх учителів початкової школи є вагомим завданням вищої освіти.

Подальших наукових досліджень потребують особливості використання в освітньому процесі різноманітних форм, методів і прийомів навчання, завдяки яким буде проявлятися та реалізовуватися художня творчість майбутніх учителів початкових класів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Джозла Д. М. Теорія і методика естетичного виховання школярів. Київ: Знання, 1998. 264 с.
2. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі: метод. посібник. Київ: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 2000. 80 с.
3. Основи викладання мистецьких дисциплін: навч. посібник. За ред. О.П. Рудницької. Київ: ІЗМН АПН України, 1998. 184 с.
4. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ: Освіта України, 2008. 274 с.
5. Хомич Л. Роль мистецтва у професійно-педагогічній підготовці вчителя. *Мистецтво та освіта*. 1998. №4. С. 50-53.

REFERENCES:

1. Dzhola D. M. (1998). Teoriya i metodyka estetychnoho vykhovannya shkol'yariv [Theory and methods of aesthetic education of schoolchildren]. Kyiv: Znannya. 264 p. (in Ukrainian)
2. Konovets' S. V. (2000). Obrazotvorche mystetstvo v pochatkoviy shkoli [Fine art in elementary school]: metod. posib. Kyiv: Instytut pedahohiky i psykhohiyi profesynoyi osvity APN Ukrainy, 80 p. (in Ukrainian)
3. Osnovy vykladannya mystets'kykh dystsyplin [Basics of teaching art disciplines]: navch. pos. O.P. Rudnyts'ka (Ed.). (1998). Kyiv: IZMN APN Ukrainy, 184 p. (in Ukrainian)
4. Padalka H. M. (2008). Pedahohika mystetstva. Teoriya i metodyka vykladannya mystets'kykh dystsyplin [Pedagogy of art. Theory and teaching methods of artistic disciplines]. Kyiv: Osvita Ukrainy, 274 p. (in Ukrainian)
5. Khomych L. (1998). Rol' mystetstva u profesynno-pedahohichniy pidhotovtsi vchytelya [The role of art in professional and pedagogical training of a teacher]. *Mystetstvo ta osvita*. №4. P. 50-53. (in Ukrainian)